

Nastavno-naučnom veću
Filozofskog fakulteta u Beogradu

Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu nas je izabralo na sednici održanoj 23–24. decembra 2021. godine u komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije *Austro-Ugarska i Jevreji u Bosni i Hercegovini (1878–1914)* kandidatkinje Stojanke Lužije. O disertaciji podnosimo sledeći izveštaj.

1. Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Stojanka (Nikole) Lužija je rođena 10. avgusta 1982. godine u Banja Luci, gde je završila osnovnu i srednju školu. Osnovne akademske studije završila je 2008. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banja Luci. Master studije je upisala 2010. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, a već sledeće godine je odbranila master rad pod naslovom *Njemačke agrarne kolonije u Bosni i Hercegovini (1878–1914)*. Doktorske studije je upisala 2012. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Izradu doktorske disertacije *Austro-Ugarska i Jevreji u Bosni i Hercegovini (1878–1914)*, nakon dobijanja saglasnosti Univerziteta, odobrilo je Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta u Beogradu na redovnoj XIX sednici, održanoj 14. maja 2015. godine (ДС/СС 05/4-02 бр. 660/1-IX/15). Kandidatkinja Stojanka Lužija je od 2014. godine zaposlena kao asistent na Filozofskom fakultetu u Banja Luci na studijskom programu Istorije. Godine 2018. izabrana je za višeg asistenta na predmetima iz oblasti nacionalne istorije novog veka. Glavna polja naučnog interesovanja kandidatkinje su periodi osmanske i austrougarske uprave na prostoru današnje Bosne i Hercegovine. Autorka je monografije *Њемачке аграрне колоније у Босни и Херцеговини (1878–1914)*, Бања Лука 2013, [ISBN 978-99955-90-18-5]. Do kraja 2021. godine Stojanka Lužija je objavila sledeće radove u naučnim časopisima i zbornicima radova sa naučnih skupova.

-Правила сарајевског ционистичког друштва Вене Сіон, *Мешовита грађа*, 42 (2021), Мешовита грађа, књ. XLII (2021), 193–205, [DOI: 10.34298/MG2142193L], [УДК: 323.13(497.15=411.16)“19“(093)].

-Антисемитска пропаганда у листу Сриемски Хрват, *Споменица Историјског архива Срем*, 20 (2021), 80–88, [УДК: 323.23:070]:323.12(=411.16)(497.5-89)“1878/1881“ 94:323.1(=411.16)(497.5-89)“18“].

-О покривалима за главу код сефардских Јевреја, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, 11 (2019), 317–322, [DOI: 10.7251/GUARS1911023], [УДК: 939.251:398(=411.16)].

-Извјештај Заједничког министарства финансија из 1902. године о колонизацији у Босни и Херцеговини, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, 10 (2018), 311–316, [DOI: 10.7251/GUARS1810311L], [УДК: 930.251:314.15(497.15)“1902“].

-Објављени извори из XVIII вијека о Бањалучком боју 1737. године, *Радови*, 26 (2017), 105–115, [DOI: 10.7251/RAD1726105L], [УДК: 94(497.15)“1737“].

-Биљешке о дјечијим заразним болестима у „Љетопису“ Мула Мустафе Башескије, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, 9 (2017), 61–67, [DOI: 10.7251/GUARS17090611], [УДК: 821.512.161’276.6:94(497.15)].

Radovi sa naučnih skupova:

-Јевреји у Вишеграду (1878–1914), *Зборник радова са научног скупа Бањалучки новембарски сусрети 2019*, Бања Лука 2020, 85–97, [DOI: 10.7251/FLZB2001085L], [УДК: 94:323.1(=924)“1878/1914“].

-Аустријска штампа о настанку југословенске државе, *Зборник радова са научног скупа Крај Првог свјетског рата и настанак југословенске државе*, Бања Лука 2020, 341–354, [ISBN 978-99976-42-29-5], [COBISS.RS-ID 8731416].

-Ибрахим Алајбеговић Печевија о положају раје на угарском ратишту у вријеме Дугог рата (1593–1606), *Зборник радова са научног скупа Бањалучки новембарски сусрети 2017*, Бања Лука 2018, 159–169, [DOI: 10.7251/FILBNS1718159L], [УДК: 930:355/.48/.49“1593/1606].

-Утицај покрета за црквено-школску аутономију на формирање српске политичке елите у покрајинама Босни и Херцеговини, *Зборник радова Стотину двадесет година од почетка борбе српског народа у Босни и Херцеговини за црквено-школску самоуправу (1896–2016)*, Бања Лука 2017, 119–128, [DOI: 10.7251/ZSDG0117119L], [УДК: 94(436-89)“1618/1815“:2-853(=163.41)].

-Бечки лист Neue Freie Presse о питању Босне и Херцеговине на Берлинском конгресу, *Зборник радова Устанак Срба у Херцеговини и Босни 1875–1878. године*, Бања Лука 2016, 125–135, [ISBN 978-99955-59-77-9], [COBISS.RS-ID 5955864].

Doktorska disertacija Stojanke Lužije obuhvata 156 stranica i sadrži sve propisane elemente, rezime na srpskom i engleskom jeziku, izjave o autorstvu i istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada, te izjavu o korišćenju, kojom je autorka dala ovlaštenje Univerzitetnoj biblioteci „Svetozar Marković“ da doktorsku disertaciju unese u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu. Osnovni tekst disertacije je podeljen u sedam poglavlja, uz predgovor, uvod i zaključak. Na kraju je dat popis korištenih izvora i literature.

2. Predmet i cilj disertacije

Predmet doktorske disertacije kandidatkinje Stojanke Lužije *Austro-Ugarska i Jevreji u Bosni i Hercegovini (1878–1914)* jesu odnosi Jevreja i austrougarske uprave od uspostavljanja novog upravnog sistema, pa do početka Prvog svetskog rata. Autorka je u svom istraživanju ukazala i na distinkciju između sefardskih i aškenaskih Jevreja, te su shodno tome u disertaciji proučavani i međusobni odnosi ove dve grupe, kao i istoriju same jevrejske zajednice u navedenom vremenskom intervalu.

Osnovni cilj disertacije bio je usmeren ka tome da se na osnovu dostupnih izvora i literature sagledaju i objasne uticaji austrougarske uprave na život i delovanje jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini. Problematika je istraživana pre svega na osnovu neobjavljene istorijske građe, jer u dosadašnjoj historiografiji ne postoji celovita studija koja se bavi pitanjem odnosa Austro-Ugarske i Jevreja na prostoru Bosne i Hercegovine u vremenskom periodu kojeg je kandidatkinja obradila u svojoj disertaciji.

3. Osnovne hipoteze istraživanja

U samom istraživanju autorka je pošla od hipoteze da je vreme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini uslovalo značajne promene za jevrejsku zajednicu. Ova hipoteza je zahtevala ne samo utvrđivanje tih promena, nego i potrebu da se odredi njihov karakter, kao i konačni rezultat istih.

Kandidatkinja je u disertaciji nastojala da pruži odgovor na centralno istraživačko pitanje: „Kako je austrougarska uprava, u periodu od 1878. do 1914. godine, uticala na položaj jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini, te da li su kod doseljenih aškenaskih Jevreja i starosjedilaca Sefarda nastupile određene promene koje bi se mogle manifestovati na pravnom, demografskom, političkom i kulturnom planu?“ Ovako široko postavljeno istraživačko pitanje zahtevalo je

sistematsko istraživanje svih aspekata javnog, ali i privatnog života jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini u vreme austrougarske uprave.

U metodološkom postupku okosnicu istraživanja činilo je proučavanje fondova neobjavljene arhivske građa. Tu centralno mesto zauzima građa iz Arhiva Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Istraženi su fondovi Zemaljske vlade Sarajevo (ZVS 1) i fond Zajedničkog ministarstva finansija (ZMF), koji sadrže podatke vezane za korespondenciju organa uprave sa jevrejskim verskim opštinama, kao i značajnijim pripadnicima Jevrejske zajednice. U istom arhivu autorka je istraživala i fond Jevrejska društva (JD), čija građa je pružila priliku da se ispita proces razvoja društvenog organizovanja kod Jevreja, što je predstavljalo novinu u istraživanju ove problematike.

U Istorijskom arhivu Sarajeva istraženi su fond Gradskog poglavarstva (GP-1), zatim zbirka Varia (ZV) i fond Izraelska-sefardska osnovna škola (ISOŠ-31) u kojima su nađeni značajni podaci vezani za doseljavanje Aškenaza, razvoj privredne delatnosti, kao i izgradnju školskog sistema.

Za samo istraživanje od izuzetne važnosti je bila i periodika objavljena tokom austrogurska uprave u Bosni i Hercegovini, koja je dala priliku, ne samo da se sagleda odnos javnog mnjenja prema jevrejskoj zajednici, nego da se i stekne jasniji uvid u delovanje Jevreja u domenu javnog, svakodnevnog života mesta (gradova) u kojima su bili aktivni.

4. Kratak opis sadržaja disertacije

Disertacija pored predgovora, uvoda i zaključka sadrži sedam poglavlja.

Predgovor (1–8) sadrži razmatranja o predmetu i cilju istraživanja, uz navedena istraživačka pitanja. Takođe, tu je još izložena i struktura rada, a dat je i osvrt na metodološki postupak uz navođenje korišćenih fondova arhivske građe, kao i najznačajnijih objavljenih izvora i literature.

U uvodnom delu (9–16) kandidatkinja je dala kraći osvrt na život Jevreja sefardskog porekla na prostoru Bosanskog pašaluka, počevši od njihovog doseljavanja, pa do uspostave austrougarske uprave. Analiziran je njihov društveni i ekonomski položaj, a ukazano je i na njihov značaj u domeni trgovačkog prometa.

U prvom poglavlju *Austrougarska uprava u Bosni i Hercegovini* (17–31) objašnjen je proces uspostave austrougarske uprave na prostoru Bosne i Hercegovine nakon Berlinskog

kongresa. Kako je reč o kompleksnom procesu kandidatkinja je studiozno objasnila kako je on etapno provođen, sa konačnim ciljem uvođenja austrijskog kao modernijeg upravnog sistema. U ovom poglavlju su na osnovu zvaničnih popisa stanovništva istražene i promene u brojnosti i strukturi jevrejskog stanovništva u Bosni i Hercegovini.

Drugo poglavlje *Austrougarska vlast i uređenje jevrejske vjerske zajednice* (32–55) otvara i razmatra više kompleksnih i povezanih pitanja, počevši od odnosa Austro-Ugarske prema Jevrejima, preko procesa pravne regulacije položaja jevrejskih verskih opština, pa do izbora rabina, gradnje sinagoga i osnivanja grobalja. Kandidatkinja je uspela dokazati hipotezu da je austrougarska uprava nastojala i u konačnici uspela da ujednači status bosanskohercegovačkih Jevreja sa statusom Jevreja u ostatku Monarhije. U samoj disertaciji kandidatkinja je istakla da je upravo ova pravna regulacija statusa jevrejske zajednice jedna od najvažnijih promena koje je uvela nova uprava.

Trećem poglavlju *Odnos Jevreja i drugih vjerskih zajednica* (56–61) kandidatkinja je pristupila tako što je kroz primere iz svakodnevnog života nastojala pojasniti odnos domicilnog nejevrejskog stanovništva prema Sefardima i Aškenazima, ukazavši tom prilikom i na početke prodiranja modernih antisemitskih ideja na prostor Bosne i Hercegovine. Pažnji kandidatkinje nije promakao ni uticaj verskih konverzija na jevrejsku zajednicu.

Četvrto poglavlje *Učešće Jevreja u političkom životu Bosne i Hercegovine* (63–85) istražuje učestvovanje jevrejskih predstavnika, kako u lokalnim nivoima vlasti (Sarajevo), tako i u Bosanskom saboru. Istaknuto je da su jevrejski politički predstavnici u svom delovanju bili sputani zbog male brojnosti svog biračkog tela, te su se stoga morali priklanjati drugim, većinskim narodima ili pak austrougarskoj upravi. Kandidatkinja je pokazala da je upravo ovakav oblik političkog delovanja Jevreja bio jedini način kojim su oni mogli da se izbore za zaštitu interesa svoje zajednice.

Peto poglavlje *Udio jevrejske zajednice u privredi Bosne i Hercegovine* (86–111), kroz tri manje celine govori o trgovini, zanatstvu i industriji, te zastupljenosti bosanskohercegovačkih Jevreja u ovim privrednim granama. Istraživanjem se došlo do zaključka da je jevrejska zajednica u svakoj od ovih privrednih delatnosti ostavila zapažen uticaj. Tome u prilog su išli i potezi austrougarske uprave, poput zakonskog regulisanja trgovačke delatnosti, pa i uključivanja Bosne i Hercegovine u zajedničko carinsko područje Monarhije. U disertaciji je ukazano i na doseljavanje aškenaskih Jevreja koji su dali dodatni podsticaj privrednom razvoju.

Šesto poglavlje *Obrazovne institucije Jevreja na području Bosne i Hercegovine* (112–123) istražuje razvoj školskog sistema u Bosni i Hercegovini i začetak modernih obrazovnih i prosvetnih institucija unutar Jevrejske zajednice. U društvu u kojem je 97 % stanovnika bilo nepismeno austrougarska uprava ne samo da je morala izgraditi obrazovni sistem, nego i kompletnu školsku infrastrukturu. Iako je uprava podsticala pohađanje narodnih škola, rad konfesionalnih škola nije ograničavan. Jevreji, pre svega oni sefardskog porekla, školovali su se uglavnom u Izrelitičko-sefardičkoj školi u Sarajevu. U disertaciji je pokazano da je rad ove škole zavisio od subvencija Zemaljske vlade. U ovom poglavlju skrenuta je pažnja i na postojanje jevrejskih čitaonica, kao i na pokušaje da se organizuje rad modernih verskih škola.

Sedmo poglavlje *Naučne i kulturne institucije Jevreja u Bosni i Hercegovini* (124–137) na osnovu bogate arhivske građe analizira i opisuje proces nastanka jevrejskih humanitarnih i kulturnih društava. Istaknut je i doprinos aškenaskih Jevreja popularizaciji društvenog organizovanja u Bosni i Hercegovini. Takođe, skrenuta je pažnja na značaj koji je u ovoj oblasti donela zakonska regulacija koju je uvela austrougarska uprava, po ugledu na svoju pravnu praksu. Važan segment ovog poglavlja čine i razmatranja o prodoru cionističkih ideja u Bosnu i Hercegovinu, kao i o samim počecima organizovanja cionističkog pokreta. Svakako, nezaobilazan deo jevrejske kulturne tradicije je i sarajevska Hagada o čijoj sudbini, ali i istorijskom i književnom značaju je kandidatkinja ostavila zanimljiva zapažanja.

Naposletku, u *Zaključku* (138–141) su sumirani rezultati istraživanja.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Doktorska disertacija Stojanke Lužine pruža nam nova saznanja o jednom od važnih poglavlja istorije Jevreja u Bosni i Hercegovini u razdoblju od 1878 do 1914. Isto tako, kandidatkinja je uspešno pratila razvoj dve jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini: Sefardsku i Aškenasku, kao i način na koji se nova - austrougarska uprava upustila u proces pravne regulacije jevrejske zajednice sa ciljem da on bude ujednačen sa statusom njihovih sunarodnika u Monarhiji. Taj kompleksan proces koji je postupno vođen bio je veoma značajan za ujednačavanje emancipacije Jevreja Bosne i Hercegovine, sa Jevrejima u Dvojnoj Monarhiji.

Kandidatkinja je na osnovu arhivskih izvora istražila i analizirala proces konstituisanja jevrejskih opština, učešće Jevreja u političkom i privrednom životu. Ta analiza je prvi put

urađena na arhivskim izvorima i to na celovit i sveobuhvatan način, relevantnoj periodici i naučnoj literaturi u ovoj disertaciji. Pored toga dodatni naučni doprinos disertacije predstavlja i istraživanje koje se odnosilo na postanak i razvoj obrazovnih, naučnih i kulturnih institucija Jevreja u Bosni i Hercegovini. Komisija smatra da je kandidatkinja temu obradila istraživački i metodološki uspešno.

6. Zaključak

Imajući u vidu sve navedeno, komisija je došla do zaključka da disertacija kandidatkinje Stojanke Lužije *Austro-Ugarska i Jevreji u Bosni i Hercegovini (1878–1914)* predstavlja samostalan i originalan naučni doprinos. Shodno tome slobodni smo da preporučimo ovu disertaciju za javnu odbranu.

U Beogradu, 17. januara 2022. godine

Članovi komisije:

dr Nikola Samardžić, redovni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

dr Ljiljana Dobrovšak, naučni savetnik,
Institut društvenih nauka Ivo Pilar u Zagrebu

dr Haris Dajč, vanredni profesor (mentor),
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet